

C. VINDONIUS SUCCESSUS

J. Klemenc je iz svojih obsežnih izkopavanj antičnega grobišča v Šempetru objavil doslej poleg zanimivih reliefov še tri nagrobne napise¹⁾, ki trajanje grobišča kronološko očitujejo. V tem smislu jih je tudi izčrpno komentiral ter uvrstil v sklop z analognimi najdbami bližnjega okolja. Najstarejši napis šempeterskega grobišča je v celoti ohranjena, lepa nagrobna ara z besedilom *C. Vindonius | Successus | aed(ilis) Cl(audiae) Cel(eiae) | fec(it) sibi et* ²⁾ *Iuliae Sex(ti). fil(iae) | Ingenuae uxori | fidelissimae an(norum) L*, ki mi je postalo povod nekaterih historično-onomastičnih ugotovitev.

Na osnovi natančne kronološke interpretacije stranskih reliefov nagrobne are datira Klemenc življenje obeh oseb v Klavdijevo, smrt pa v Neronovo obdobje. To potrjujeta tudi ženin *gentile* in možev *praenomen*. *Sextus Iulius*, oče Julije Ingenue, je bil rojen torej nekako v obdobju noriške aneksije. Možno, da je bil že njegov oče državlján, verjetnejše pa je, da je *ius Latii* prejel šele sam v avgustejsko-tiberianskem času, seveda tudi za otroke — saj je hčer v ponosu nad novo odliko takoj tudi značilno poimenoval³⁾. Da državljskih pravic ni prejel na osnovi dosluženega vojaštva, je dokaj verjetno, a težje dokazljivo³⁾. Izgleda, da je spadal v sloj, ki je bil v začetnem obdobju noriške samouprave, to je v času od priključitve do Klavdijevega provincializiranja dežele, privilegiran. Privilegiran zato, ker je bil Rimu potreben. V tem obdobju namreč, ko dokazljivega rimskega uradniškega pa tudi vojaškega aparata v deželi ni bilo, se je potrebni samoupravni kader rekrutiral iz vrst domačinov, v prvi vrsti iz skupine privilegiranih domačinov rimskih državljanov. Že samo prejeta odlika, posebej pa še čas življenja bi kazala, da je bil eden izmed teh tudi *Sextus Iulius*, se pravi, da je bil v obdobju noriške samostojnosti keltski plemenski veljak, ki ga je Rim „priznal“ tudi po aneksiji in mu dal takoj celo možnost še nadaljnjega privilegiranega in aktivnega političnega udejstvovanja.

Tudi oče C. Vindonija Sukcesa, rojenega v zgodnje-tiberijanskem obdobju, je prejkone na podoben način prejel

¹⁾ Arheološki vestnik V, Ljubljana 1954, 284 ss. s fot.

²⁾ O tem nižje.

³⁾ Cf. Živa Antika IV 1955, 356.

državlanske pravice — saj bi za tisto obdobje in za tedanji položaj težko računali z drugačnim vzrokom podelitve. Nedvomno pa je bil *Caius* eden prvih, če ne kar prvi edil *Claudiae Celeiae*. Vprav to dejstvo razločno izpričuje, da državljan-
skih pravic ni prejel šele on osebno, ampak že oče⁴). Več kot verjetno je torej tudi zanj, da se je že pred Klavdijevo spremembo celejanskega položaja udeleževal v upravni službi, ker je postal nato med prvimi municipalni *decurio* in bil takoj ali vsaj kmalu izglasovan za edila. Ta človek, ki je gotovo znal izbirati sredstva za doseg svojih teženj, ki je s ponosom gledal na doseženo in ugledno pozicijo svojega življenja, je nedvomno enako premišljeno gledal na izbiro žene. Seveda je to kot *particeps iuris Latii* celo moral, ne glede na to, da je taka težnja immanentna finančno-plemiški oligarhiji — kamor je treba prištevati tudi *Noricum* pred zasedbo. Poiskal si je torej za ženo državljanko in državljanovo hčer.

Po priključitvi so Rimljani z Norikom ravnali obzirno, pustili so ga brez vojaške zasedbe in mu dali vsaj delno samoupravo. In šele, ko je po nekaj desetletjih takega upravljanja v deželi zraslo dovolj domačinov, ki so bili sposobni prevzeti vodilna mesta⁵) v smislu rimskega provincialnega upravljanja, je cesar Klavdij ukinil samoupravo in jo nadomestil z normalno provincialno ureditvijo. Javne funkcije v novem redu so dobili domačini, ki so po rimskem pravnem pojmovanju že smeli nastopiti *ius honorum*, saj tedaj ni bilo med njimi več nikogar, ki ne bi bil državljani v drugem kolenu.

Vendar je taka kulturno-politična ilustracija ozadja tega in ostalih kamenitih šempeterskih nagrobnikov vsebina težko pričakovane Klemenčeve dokončne publikacije. V sledečem hočem osvetliti ta nagrobnik s povsem nove strani. Izhodiščno vprašanje bi bilo, ali se da o Vindoniju Sukcesu povedati kaj več kot pa — in še to sporno — da je domačin in Kelt?

Imensko gradivo, ki ga n. pr. register v CIL III beleži pod korenem *Vind-* in ki ga hočem načelno v celoti pregledati, je obsežno. Če ga sortiramo po razširjenih deblih, bi dobili naslednje zaokrožene skupine⁶).

⁴) N. pr. Kübler, RE IX, (1916) 1545 z litt. ter F. Vittinghoff, Röm. Kolonisation u. Bürgerrechtspolitik unter Caesar u. Augustus, AdW Mainz 1952, 59 z litt. v op. 4.

⁵) Cf. Živa Antika I. c. in ss.

⁶) Naj podč tam, da se v sledečem prvenstveno opiram na gradivo, zbrano v CIL III in V ter na supplementa, ki jih vsebujejo AIJ, VAHD, AE, Inscr. Ital., medtem ko mi je bilo ostalo gradivo korpusa *inscriptio-
num Latinarum* le delno na razpolago. Vendar daje meni dostopno gradivo delno tako plastično podobo, ki je tudi regionalno absolutno zaključena, da sem se čutil k delu opravičenega in da smatram svoje dokazovanje za dovolj trdno, posebno, ker se opiram tudi na Holderja ter razpravo J. Roeger, St. Margarethen a. d. Glein bei Knittelfeld (Schild von Steier 2, Graz 1953, 104 ss.), ki ob upoštevanju de'no širšega gra-

Z-on- razširjeno deblo. Obliki *Vindu*⁷⁾ in *Vindo*⁸⁾ nastopata v tem krogu izključno kot *cognomen* — po latinskem pojmovanju —, medtem ko se ime *Vindonius*⁹⁾ trikrat pojavlja in to kot *gentile*. Kot *cognomen* pripada ime pretežno svobodnemu, peregrinemu prebivalstvu, kot *gentile* — karakteristično — municipalnima funkcionarjema oziroma ugledni ženi. Razen pojave imena v območju postojanke *Avennio* (Avignon), *Gall. Narb.*, ki pa je nedvomno noriškega izvora¹⁰⁾, je od ostalih desetih primerov te skupine sedem lokaliziranih v *Noricum*, trije v Panonijo (sl. 1). Od panonskih primerov je za osebo v CIL III 15151 — predvsem zaradi imen oseb *Brogimarus* in *Mogetio*, ki sta z *Vindo* v rodu — noriška provenienca sigurna. Več kot verjetna za osebo v CIL III 10362, medtem ko bi teoretično, sodeč po transkripciji, bila le-ta zaradi skvar-

Sl. 1

Karta razprostranjenosti imen *Vindo* (*Vindu*) in *Vindonius(-a)*. 1 St. Margarethen b. Knittelfeld. 2 St. Paul im Lavanttal. 3 *Iuenna*. 4 Zg. Dovže, okr. Slovenj Gradec. 5 Šempeter v Savinjski dolini. 6 *Celeia*. 7 *Brigetio*. 8 Török-Balint. 9 Alsó-Szent-Iván

diva ime jezikoslovno obdeluje. Od dostopnega gradiva pa nisem upošteval žigov, oblik *Vinus*, *Vino*, *Vinnia*, dalje, CIL III 4604 *Vindoroicus*, ker je osamljena pojava, ki bi se dala vzporejati kvečjemu s fragmentom iz *Vindonise*: *Vindoriso* (H. Finke, Neue Inschr., XVII BRGK 1927 n. 125 = AE 1926, 4) ter CIL III 4972 *Vindrana* (*Virunum*), ker manjkajo analogije, čeprav kažejo spremljajoča imena v poslednjem primeru na noriško provenienco. Izpuščam tudi obliko *Vindoinsa*, Finke 122 (*Vindonissa*, cf. k imenu tudi Stähelin, Die Schweiz in röm. Zeit³ 1948, 44, 1 ter CIL XIII *Vindoinssae*), dalje, CIL V 7228 *Fines Cotti: Divis Matronis*. | *T. Vindonus Ieranus* | *compitum vetustate* | *conlabsum* | *ex voto* | *restituit l. l. m.*, tega zaradi osamljene pojave in zaradi pomanjkanja analogij, čeprav je več kot verjetna njegova noriška provenienca. Končno CIL XIII 10003, 69, ki mi je poznan le iz Roegerja l. c.

7) CIL III 11705 *Celeia*; upošteva tudi Holder, AS sub *Vindo*, medtem ko ga Roeger l. c. izpušča.

8) CIL III 5076 *Iuenna*, 5105 Zg. Dovže pri Mislinji, 5469 St. Margarethen b. Knittelfeld, 10362 Török-Balint, 11699 I 4 *Celeia*, 15151 Alsó-Szent-Iván.

9) CIL III 4334 = 11044 *Brigetio*, C. *Vindonius*[—]; 5098 = ILS 4567 St. Paul im Lavanttal, *Latobio* | *Aug. sac.* | *pro salute* | *Nam. Sabinae* | *et Iuliae Basillae* | *Vindonia Vera mat.* | *v. s. l. m.*

10) E. Espérandieu, Inscr. lat. de Gaule (Paris 1929) 151 b *Boudilla Vin* | *donis f. sibi et* | *Dobetio f. Caran* | *ticconi f. viva*. Napis bi zaslužil jezikovno obdelavo.

jenosti teksta v CIL III 4334 = 11044 lahko sporna. Za omenjenih sedem avtohtonih¹¹⁾ in nedvomno v *Noricum* lokaliziranih primerov je značilno, da so nagneteni med mesti *Celeia*, *Iuenna* in *Matucaium*. S tem bi bila dokazana lokalna vezanost imena — zlasti, ker so tudi panonski primeri prejkone noriškega izvora. Nikakor bi ne bilo izključeno, da bi bilo potrebno — v ostalem redko izpričani — *gentile* v vseh treh primerih vprav sorodstveno povezati. Kot baza takemu dokazovanju bi morala služiti seveda ponovna objava napisnih kamnov.

V tem sklopu je potrebno omeniti tudi oznako *vicus Vindonianus*, CIL III 3626 = 10570 = ILS 7127, iz bližine Akvinka¹²⁾. Vprašanje je, kaj označuje? Morda je to lastniško ime, ki jih je povsod dovolj ohranjenih, in morda je celo vzročno povezano z uglednimi noriškimi Vindoniji, čemur bi tekst omenjenega napisa ne nasprotoval in tudi ne *C. Vindonius*[. . .], *duumvir* v Brigetiju.

2. Skupina *Vind-ex* ima svoj center — sodeč po dejstvu, da je bil *C. Iulius Vindex* kraljevskega pokolenja iz Akvitanije (Dio Cass. LXIII 22) — slej ko prej v Galiji. Zanimivo je, da so več ali manj vse po CIL III zbrane osebe s tem kognomenom doseljenci na Balkanu. Od šestnajstih primerov jih je deset vojakov¹³⁾, trem so državljanstvo podelili cesarji¹⁴⁾, od preostalih treh pa je eden *proc(urator)*, drugi funkcionar v Salonah in tretji član kultnega združenja v Savariji¹⁵⁾. Ime so zanašali sèm torej v prvi vrsti vojaki. Postavili pa bi lahko vprašanje, če ima ime *Vindex* morda sekundarni center v Noriku. Odgovor, da se v Noriku vobče ne pojavlja^{15a)}, v prvem trenutku preseneča. Toda vzrok je slej ko prej v dejstvu, da do Marka Avrela v Noriku ni bilo legijske vojske, ko pa je prišla, tedaj je bilo legijsko območje že hkrati rekrutacijsko območje¹⁶⁾. *Cognomen Vindex* je na Balkanu torej predvsem vojaški in tako ni našel prave poti v *Noricum*.

¹¹⁾ To izpričujejo vsa spremna imena v omenjenih napisih.

¹²⁾ Kissingwald. [*I. o. m.*] | *Iunoni* [*re*]g. *Min[e]rvae* | [*c*]eteris *dis deabus[que]* | *omnibus*, *possessor* | [*e*]s *vic[i]* *Vindoniani* *ex voto posuerunt* *q[u]or. no[m]i[n]a sunt*: | *Aur. Aep[ici]etian. sacerdotalis*, | [*A*]ur. *Vettianus eq. p.*, | [*. . .* *Vi*]ctorinus *de[c]*, | [*sex vel octo nomina legi non possunt*]; in latere sinistro: *item M. Aur. | Aepictetianu[s]* | *dec. col. Ag., | sacerdotalis, | aram donavi[t]* | in onore *vican. in latere dextro: Quae ara consecrata est* | [*i*]n *possessi[o]n. | Aurelii Vetti[ani] eq. R., permissu eiusdem precario | petentibus vicanis < vici > Vindoniani.*

¹³⁾ CIL III 194; 1059; 1481; 1682; 3458; 4316; 6265; 7449, 31; 11289; 13441.

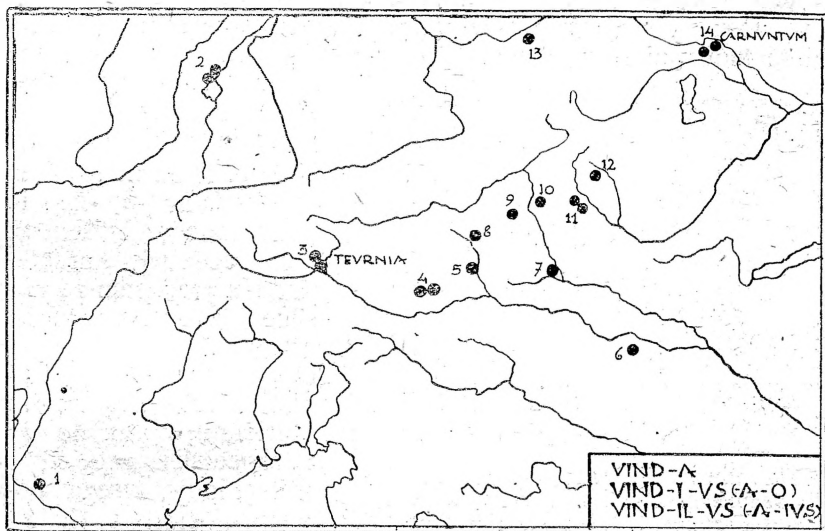
¹⁴⁾ CIL III 7744; 10347; 14607, 1.

¹⁵⁾ CIL III 1404; 8786; 4150, 1, 7.

^{15a)} Izjema: Maurer a. d. Url, AE 1939, 266. Napis je bil najden med preostanki velikega Dolihenovega svetišča, a je tudi iz konteksta razvidna nenoriška pripadnost osebe.

¹⁶⁾ G. Forni, *Il reclutamento delle legioni da Augusto a Diocleziano*, Milano—Roma 1953 pass.

3. Nosilci skupin *Vind-a*, *Vind-i-us*, *Vind-il-us* pripadajo socialno v glavnem nižjim ljudskim plastem (sužnji, *peregrini*, oproščenci, vojaki), visokih osebnosti med njimi ni; slaba polovica se jih je povzpela do državlanskega statusa. Odšteví nekaj izjemnih primerov¹⁷⁾, je od devetnajst na karti (sl. 2) označenih oseb s tem imenom trinajst lokaliziranih v prostor

Sl. 2

Karta ponazoruje razprostranjenost imen *Vinda*, *Vindius* (-a, -o) in *Vindilus* (-a, -ius). 1 Verona. 2 *Bedaium*. 3 *Teurnia*. 4 *Virunum*. 5 St. Leonhard im Lavanttal. 6 Križovljan. 7 Kaindorf b. Leibnitz. 8 St. Oswald im Lavanttal. 9 Biber. 10 Kugelstein. 11 Wallnerberg, Gem. Elz. 12 Droh a. d. Raab. 13 St. Leonhard b. Melk. 14 *Carnuntum*

med Teurnijo in reko Rabo¹⁸⁾. Zelo zanimivo je dejstvo, da se — vsaj kartografsko in verjetno torej tudi poselitveno — ta imenska skupina z dokaj sorodno skupino *Vindo-* skoraj ne stika. Medtem ko ima poslednja svoj center južno od Drave, ga ima prva med Dravo in Muro.

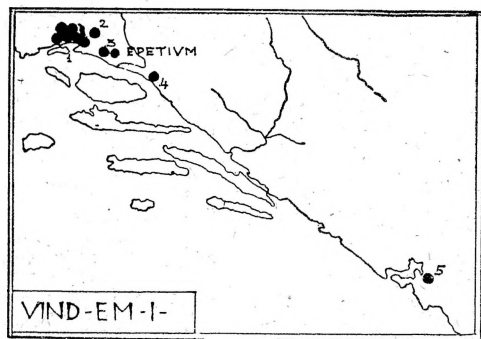
Imena *Vind-ic-ila* ter *Vind-ic-ianus*¹⁹⁾ je težko opredeliti, ker je zanje na razpolago premalo karakterističnega materiala.

¹⁷⁾ N. pr. CIL III 5663 St. Leonhard b. Melk; 5575 in 11778 *Bedaium*; 11152 *Carnuntum*; CIL V 3228 Verona.

¹⁸⁾ Holder s. vv. in po njem Roeger o. c. op. 32 delita strogo jezikoslovno to skupino na tri oddelke, ki sem jih pa zaradi enotne geografske razprostranjenosti združil. Gre mi namreč predvsem za to, v koliko odraža kartografska metoda historične rezultate. Na citiranih mestih so zbrani tudi sporadični pojavi imen v tistih delih imperija, za katere mi literatura ni bila dostopna.

¹⁹⁾ CIL III 5780 *Abudiacum*; 5969 *Castra Regina*.

4. Nosilci pomensko zgovorne imenske skupine *Vind-em-i-us* (-a, -o, -ator)²⁰ so sicer po večini državljani, pripadajo pa v glavnem srednjim in nižjim socialnim slojem; vsekakor ni med njimi municipalnih funkcionarjev. Lokalizirani so izključno v Dalmacijo in sicer v prostor med Kotorom in Splitom (sl. 3). Težko bi bilo pri ohranjenih dvanajstih primerih imena govoriti o doselitvi ljudi ali siceršnji fluktuaciji, ker bi bili sicer na večjem prostoru in enakomerneje porazdeljeni in bi se tudi vsaj še v matični deželi pojavljali. Verjetno spada ime

Sl. 3

Karta ponazaruje razprostranjenost imen *Vindemius* (-a, -ator). 1 *Salonae*. 2 *Klis*. 3 *Epetium*. 4 *Baška voda*. 5 *Kotor*

v osnovi v ilirski imenski krog. Toda to je stvar jezikoslovcev²¹).

5. Imenska skupina *Vind-elic-us* (-a, -ius) je nedvomno *ethnikon*²²), torej vzdevek karakterističen predvsem za nosilce izven matičnega ozemlja. V obravnanem območju je ime v tej obliki relativno redko izpričano; zasluži pa bi specialen pregled s pritegnitvijo vsega poznane gradiva. H. Finke, *Neue Inschr.* 203

(XVII BRGK 1927) = AE 1923, 36 ga omenja kot *gentile* vojaka iz *Moguntiaka*; kot *gentile* nastopa — zanimivo — tudi v *Castra Regina*, CIL III 5969, kot *cognomen* pa v *Abudiaku*, ib. 5780. Ime v Noriku ni izpričano, s tem pa pridobiva na verjetnosti misel, da se ne povezuje s tod razprostranjenimi, korensko navidez sorodnimi imeni.

Rezultat, ki ga je gornji pregled podal za imena s korenom *Vind-*, je bil vreden truda. Pokazalo se je, da ne gre avtomatično vseh oblik prištevati h keltskemu jezikovnemu krogu; da je vsaka od petih — oziroma šestih; ena je ostala nepreiskana — skupin geografsko drugače lokalizirana; da so med seboj le v šibkih vezeh ali morda sploh ne. Vsaka je ponazorila drugo nianso v socialni strukturi nosilcev. Še bolj bi bili rezultati precizirani, če ne bi primanjkovalo literature in če bi bili spomeniki ponovno objavljeni po novih principih. Tedaj bi

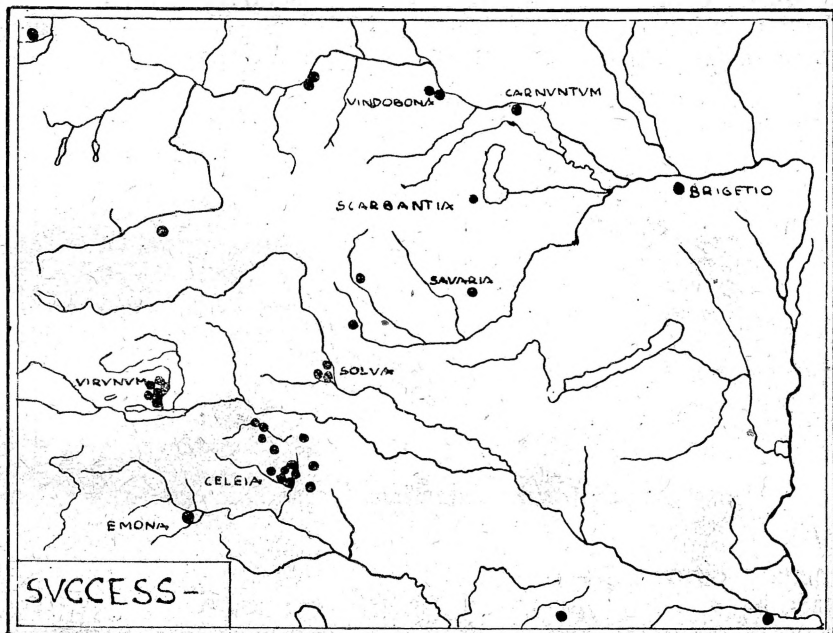
²⁰) CIL III 1903 *Baška voda*; 1921 *Epetium*; 2141 *Salonae*; 2223 ib.; 2226 ib.; 2243 ib.; 2402 ib.; 3174 b *Dalmatia*; 6358 *Kotor*; 9358 *Klis*.

²¹) V tem primeru je moralo biti prejkone močno priličeno latinščini. Omeniti pa je treba, da se pojavlja ime *Vindemia* (izključno v ženski obliki!) šestkrat v severni Afriki, CIL VIII 683, 1802, 2060 (=2181), 5196, 15428, 17321.

²²) Cf. Roeger o. c. 112.

jih bilo mogoče namreč tudi kronološko sortirati, kar je želeli posebno za sledečo imensko skupino, to je *Success-*.

Statističen pregled imena *Successus* v ilirskih provincah pokaže zanimiv rezultat, da je namreč njegov izvor v Noriku in sicer s težiščem na prostoru med Solvo, Virunumom in Celejo, kar potrjuje trditev, da je *cognomen* keltskega izvora²³⁾

Sl. 4

Karta ponazoruje razprostranjenost imena *Successus* (-a) v območju Norika

(sl. 4). Nekaj eksponentov je na obrobju province²⁴⁾, kamor jih je pač zanesla usoda, ki bi si je ne bilo težavno ponazoriti. Ime *Successus* pripade v Noriku v dvajsetih primerih peregrinemu prebivalstvu²⁵⁾, v enem sužnju²⁶⁾, v dveh oproščencema²⁷⁾, v dveh vojakoma²⁸⁾, v enem socialno neopredeljivi osebi²⁹⁾ in v štirih državljanom prejkone *iuris Latii*³⁰⁾. Čeprav ime ni bilo vezano na

²³⁾ Ime se gosteje pojavlja le v Noriku in v severni Italiji. Cf. tudi Holder s. v.

²⁴⁾ CIL III 4159; 4258; 5638; 5667; 14360; 15146.

²⁵⁾ CIL III 5071; 5290; 5505; 5616; 5488; 5700; 5667; 4785, 1, 14; 5638; 5104; 5107; 5258; 5286; 5391; 11699 I 4; AIJ 74; 76.

²⁶⁾ Carinthia 122, 1982, 24 s. s fot.

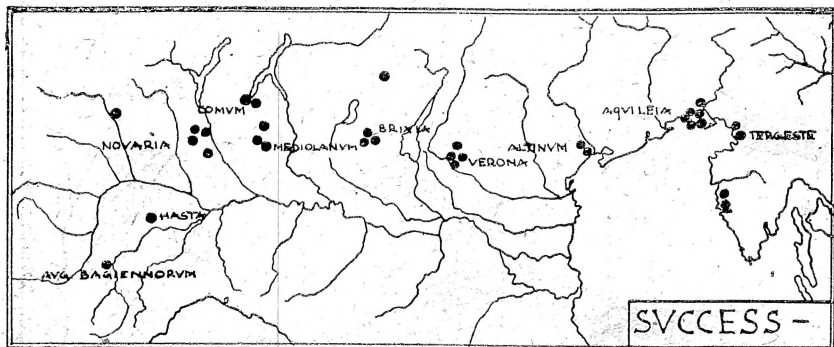
²⁷⁾ CIL III 4931.

²⁸⁾ CIL III 4785, 1, 14; 5173.

²⁹⁾ CIL III 11532.

³⁰⁾ CIL III 1615; 5268; 5367; 11702.

kak socialni sloj, je v Noriku vendar pripadalo v pretežni meri prostemu peregrinemu prebivalstvu. Presenetljivo pa je dejstvo, da je *cognomen Successus* številno izpričan tudi v severni Italiji. Torej bi morali teoretično računati, da so njega nosilci tudi severno-italski Kelti in da so v tesnih sorodnih vezeh — v kolikor imena to nakazujejo — z vzhodno-alpskimi. To bi bil doslej edini v tem smislu izoblikovani imenoslovni dokaz. Vendar moramo upoštevati vsa dejstva, ki so v zvezi s tem imenom. Od trintrideset v severni Italiji evidentiranih primerov

Sl. 5

Karta ponazaruje razprostranjenost imena *Successus* (-a) v severni Italiji

imena z osnovo *Success-* (sl. 5) jih je slaba polovica, pri katerih bi se lahko dokazovalo keltsko pokolenje. To dejstvo samo bi sicer le dopuščalo domnevo, da gre bodisi za severno-italske bodisi za noriške Kelte, presenetljivo pa se podoba za ostri, če pregledamo socialni položaj teh oseb. Od trintrideset dokumentiranih primerov je devet (!) oproščencev⁸¹⁾ (ali oproščenske družine), dva sužnja⁸²⁾, eden bodisi oproščenec bodisi suženj⁸³⁾, štirje vojaki⁸⁴⁾ (oziroma jim je bilo državljanstvo podeljeno), štirje so *sex viri*⁸⁵⁾, enajst pa je državljanov⁸⁶⁾, pri katerih se bodisi zaradi fragmentarne ohranjenosti bodisi zaradi skoposti teksta ne da opazovati socialni razvoj, ter le eden, pri katerem je višji socialni položaj dokazan⁸⁷⁾. Od omenjenih enajstih

⁸¹⁾ CIL V 580; 1014; 5703; 6051; 6091; 6822; 3843; 8336; 4948. Dokaj severno-italskih napisov je objavljenih sedaj že v *Inscriptiones Italiae*; toda *comparatio numerorum* nisem izvedel, ker so ostajala besedila v glavnem neizpremenjena.

⁸²⁾ CIL V 3515; 4762.

⁸³⁾ CIL V 571.

⁸⁴⁾ CIL V 6632; 909; 1135.

⁸⁵⁾ Oziroma pripadajo njih družinam. CIL V 5300; 7564; 7678.

⁸⁶⁾ CIL V 4696; 6632; 6622; 4504; 8195; 745; 2227; 3219; 3655; 8445; 8452.

⁸⁷⁾ CIL V 339.

državljanov je — *nota bene!* — več kot polovica dokazljivo keltskega izvora.

Ker so nosilci imen *Successus* v Noriku, prvič, pretežno svobodni, peregrini prebivalci, drugič, sorodstveno široko razvejeni in, tretjič, evidentno nakopičeni v določenem geografskem območju — v severni Italiji pa, prvič, v pozornost vzbujajoči meri socialno najnižje stoječi, drugič, brez sorodstva, se pravi doseljeni in, tretjič, enakomerno raztreseni po večjih upravnih območjih, bi kazala ta dejstva, da je izvor imena vendarle iskati v noriškem prostoru. Ta ugotovitev, da je na eni strani treba računati s središčem in izvorom imena *Successus* v Noriku, kjer pripadajo njega nosilci pretežno peregrinemu prebivalstvu, ter na drugi strani, da so številni nosilci tega imena v severni Italiji v izredni meri sužnji oziroma imajo neposredno suženjsko poreklo, opravičuje sklep, da gre v tem primeru za dotok noriških sužnjev. V Italijo je prihajalo veliko število ljudi z imenom *Successus*, mnogo od njih pa je bilo *in statu servitutis*. Sužnji so prejkone, kar je tudi najprirodnejše in delno celo dokazljivo³⁸⁾, preko tržišča *Aquileia* romali po severno-italskih upravnih centrih, ostajali delno v njih ali pa odhajali na posestva, oziroma iz Akvileje v prekomorske province. *Cognomen Successus* se namreč tudi drugod — kolikor je izpričan — veže pretežno na najnižji socialni položaj³⁹⁾, čemur more biti vzrok le trgovina s sužnji.

Taki ljudje so dosegali sicer deloma oprostitev, pretežno (to je seve nedokazljivo, a logično) pa so brez sledi izginjali na dnu socialne lestvice in v razvpitih ergastulih podeželja. Tako je v tem primeru goli slučaj omogočil na dejstvu razprostranjenosti noriškega imena, opazovati tok trgovine s sužnji iz Norika v severno Italijo.

Izven Norika, a v območju Ilirika, pripada ime v treh primerih peregrinemu prebivalstvu, v šestih oproščencem, v enem sužnju, v sedmih vojakom in v šestih državljanom⁴⁰⁾. K številkam komentar ni potreben, posebno ne po tem, kar sem pripomnil k severno-italski grupi. Gre za analogen pojav z manjšo intenzivnostjo; migracijo pa nakazuje posebej napis CIL III 966.

Povsem brez značitnosti tudi *cognomen* Sukcesove žene Ingenue ni. Izhajajoč iz napisa, ki ga je objavila B. Josifovska⁴¹⁾,

³⁸⁾ Iz Akvileje same je poznan ta *cognomen* šestkrat po CIL V: 1014; 8336; 745; 909; 1135; 8452.

³⁹⁾ N. pr. CIL III 436 in 7123 *Ephesos*; AE 1945, 112 *Roma*; A. Merlin, *Inscr. lat. de la Tunisie* (Paris 1944) 193; 470.

⁴⁰⁾ CIL III 966 (*Cotu Successi f. cives Norica*!); 3153; 3853. CIL III 11054; 7123; 8832; 8769; 8839; 15146. CIL III 436 (v napisu že kot cesarski oproščenec). CIL III 8180; 4006; 5819; 14360; 14507 dex. b 52. CIL III 4258; 633 JI 2, 12; 4159; 7998; 4508; 2804.

⁴¹⁾ Ziva Antika IV 1954, 194 s., Dračevo pri Skopju: *D. m. | Teufia Ni|ce Teufi Valeri lib. | vixit an. LXXX | h. s. e. | Teufia Valeria | quae et Ingenua filia | f. cur.*

iz katerega bi bila nazorno razvidna pot, ki bi jo bilo osebno ime *Ingenuus* hodilo, ter iz juridičnega dejstva *ingenui sunt qui liberi nati sunt*⁴²⁾, se postavlja kot samo po sebi vprašanje, niso li vprav tisti starši, ki so si sami bili pridobili rimske državljske pravice, radi poimenovali otroke, najbrž prvorojence v novem statusu, s tem imenom. Da bi prišel torej do nedvornega odgovora na to vprašanje, sem zbral za Balkan in severno Italijo imensko gradivo, ki je to domnevo potrdilo. Mnogo gradiva mi ni bilo dostopnega⁴³⁾, vendar mislim, da v CIL III in V zbrani, obsežni material za tako dokazovanje zadostuje, tem bolj, ker je stvar logična in ker so pokrajine zaključene enote.

Od 147 dokumentiranih nosilcev imena *Ingenuus*, -a⁴⁴⁾ jih je 25, ki spadajo v vojaške družine, kjer je oče prislužil državljanstvo, 18 jih je iz družin oproščencev, 42 primerov kaže, da je bilo njih družinam državljanstvo podeljeno, ne da bi se dal točno določiti časovni razmak med kamnom in poделitvijo, čeprav je v večini primerov verjetno, da obsega največ eno generacijo, 44 jih je sicer iz družin državljanov, pri katerih pa bi se v precejšnjem številu dalo dokazovati, da so državljanstvo pravkar prejeli⁴⁵⁾; 17 primerov je tako skopo ohranjenih, da odpadejo kot gradivo za ta sklepanja⁴⁶⁾. Številke govorijo tako prepričevalno, da jih je skoraj nepotrebno komentirati. Ime *Ingenuus* je v pretežni meri tipična oznaka za otroka oproščenca, vojaka ali človeka, ki je na ta ali oni način postal pravi državljan. Pogosto je izpričana celo ženitev novega državljana z *Ingenuo*, kar ponazarja — seveda le v luči tega imena — iskanje neveste z ozirom na socialni položaj. To dejstvo je v skladu s tedanjim socialnim redom in zakonskimi predpisi.

Regionalno je ime takole porazdeljeno: v Noriku 46 primerov, v severni Italiji (*regio IX, X, XI*) 37, v Panoniji *Superior* 20, v Panoniji *Inferior* 9, v Daciji 12, v Dalmaciji 13, v Meziji *Inferior* in *Superior* skupaj 10. Te številke kažejo, da je v Noriku povprečno štirikrat več državljanov z imenom *Ingenuus* kot v ostalih Balkanskih provincah⁴⁷⁾ in celo še za eno četrtno več kot v vsej severni Italiji. Vzrok je iskati

⁴²⁾ Gai I 11.

⁴³⁾ Cf. op. 6.

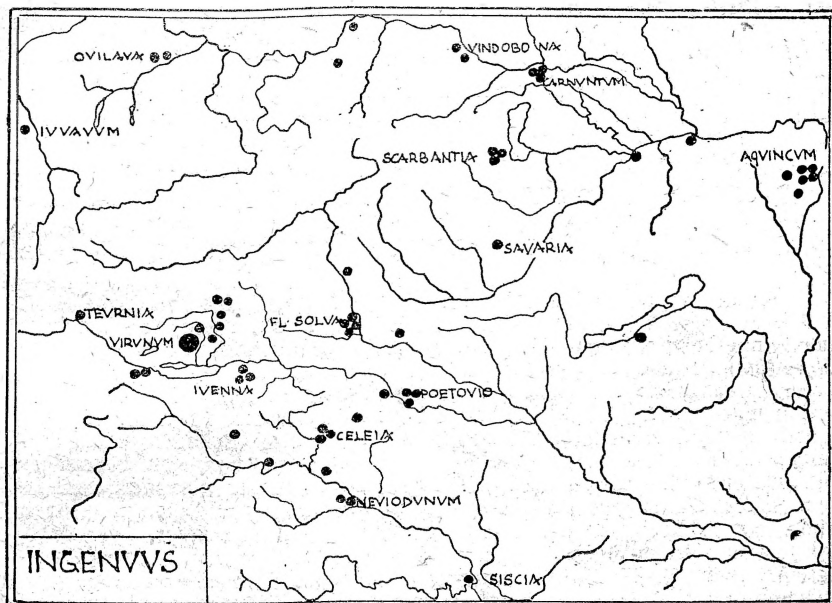
⁴⁴⁾ Pri statističnem pregledovanju gradiva sem nezanesljivo dokumentirano imensko gradivo izpuščal.

⁴⁵⁾ Seveda je ime iz neke osnovne vezanosti nedvomno prehajalo tudi v splošno rabo, cf. naslednjo op.

⁴⁶⁾ Le en primer je treba prišteti suženjskemu položaju, kar bi pa, teoretično, lahko ali ponovno postal ali bi mu bilo ime podeljeno ne glede na pomen: ALJ 214 Mekinje pri Kamniku, *Ingenuus vectig. Illyrici ser. csc. stat. Aquinc.* Skopost tovrstnih primerov je za rabo imena zelo zgovorna.

⁴⁷⁾ Izjema je *Pannonia Superior*, ki se z 26 primeri do polovice približuje noriškemu stanju, čemur pa bo vzrok prejkone v velikanskih tamkajšnjih romanizacijskih središčih.

v že večkrat omenjenem dejstvu, da je bil *Noricum* od početka uradno v izjemnem položaju, celo z nekako samoupravo, za katero se pa osebje ni rekrutiralo iz Italije, marveč v deželi. Na ta način so Rimljani postopno prehajali iz položajev stare keltske skupnosti v nov red, prejkone preko stopnje *iuris Latii*. V tem bo vzrok za tolikšno število državljanov v Noriku celo

Sl. 6

Karta ponazaruje razprostranjenost imena *Ingenius* (-a) v območju Norika

že v začetni stopnji zasedbe, v nasprotju s sosednjimi provinca in odtod seveda sorazmerno več Ingeniúov v Noriku kot drugod. Nadaljnjo značilnost pa zrcali pogled na kartografsko podobo razprostranjenosti tega kognomena. V prvi vrsti se namreč grupira — kar je v bistvu prirodno — okrog mestnih središč. Karta nam tako kaže hkrati tudi — vsaj delno — romanizacijske centre in romanizirana področja (sl. 6).

Za ime *Vindonius* je na osnovi povedanega mogoče trditi, da je specifično noriško ime (sl. 1), ki se izven prostora med Celejo in Dravo krajno redko pojavlja. Tudi *cognomen Successus* je, kot rečeno, noriško ime, lokalizirano predvsem v prostor med Celejo, *Virunum* in *Solvo* (sl. 4). Zanimiva pa je razlika med obema imenoma. Prvo je bilo v romanizirano onomastiko prevzeto kot *gentile*, drugo kot *cognomen*; to je silno razširjeno, ono lokalno zelo omejeno. *Successus* je bil splošno rabljen in priljubljen ljudski vzdevek za potomstvo,

medtem ko je bilo drugo ime določenemu krogu rezervirana oznaka. Ali je pretirano, gledati v tem imenskem krogu keltskega obdobja in v območju Celeje neko rodovno skupnost ter v imenih *Vindo*, *Vindonius* — vsaj nekdanjo — pripadnost le-temu? Tako bi bilo tudi s te strani potrjeno že na začetku zapisano sklepanje na zelo ugleden položaj Sukcesovega očeta v predzasedbenem obdobju, ki ga je takoj po aneksiji Norika Rim privilegiral z državljanstvom.

Ljubljana.

J. Šašel.

ZUSAMMENFASSUNG

J. Šašel: C. VINDONIUS SUCCESSUS

In der vorliegenden Arbeit werden auf Grund der von Univ. Prof. J. Klemenc im Arheološki vestnik 5, 1954, 284 ss. angeführten Inschrift aus Sempeter im Savinja-Tale [lautend: *C. Vindonius | Successus, | aed(ilis) Cl(audiae) Cel(etiae), | fec(it) sibi et |⁵ Iuliae Sex(ti) fil(iae) | Ingenuae, uxori | fidelissimae, an(norum) L*] einige historisch-onomastische Einzelheiten untersucht. Nach J. Klemenc dürfte die Lebenszeit der in der Inschrift genannten Personen zweifellos in die claudische, der Tod derselben aber in die neronische Epoche fallen, was von ihm besonders anhand der beiden Seitenreliefs herausgearbeitet wurde. Demzufolge würde *Sex. Iulius*, Vater *Ingenua's*, ungefähr in der Anfangszeit der norischen Annexion geboren worden sein. Das Bürgerrecht, gewiß das *ius Latii*, wurde ihm also in der spätaugusteischen oder tiberianischen Epoche verliehen. Auch *C. Vindonius* stammt schon vom römischen Bürger her, welcher die Rechte wahrscheinlich analog wie *Sex. Iulius* erlangte. Er steht nämlich in der Reihe der ersten Aedilen *Celeia's*, was er juristisch wohl nur als Freigeborener werden konnte (4). Es liegt auf der Hand, daß er schon vor der claudischen Provinzialisierung Noricums irgendwie in der Verwaltung tätig sein mußte. Auf die Frage, wie *Noricum* bis *Claudius* verwaltet wurde, ging ich teilweise gelegentlich der Bearbeitung der Inschrift CIL III 5232 (3) ein, hier möchte ich nur zwei Tatsachen zur Klärung der Frage, warum gerade *Claudius* das Land provinzialisierte, beifügen. Unter *Claudius* befand sich nämlich im Lande, das sich bis dahin mehr oder weniger selbst verwaltete, schon eine größere Zahl von römisch geschulten, teilweise romanisierten Personen (Veteranen, *participes iuris Latii* usw.) und zum Teil sogar kleinere römische Gemeinschaften (*cives Romani*, hier meistens des Handels wegen *consistentes*). Diese Leute waren also im Stande die neue, ganz römische Ordnung zu übernehmen. Weiters, der einheimische Teil dieser Leute kam gerade in der claudischen Epoche — der *lex Visellia* nach — in die Lage, das *ius honorum* anzutreten, da alle in Betracht kommende schon freigebo-
ren waren.

Es ist interessant, daß das *cognomen Vindo*, *Vindu* (6—8) der peregrinen Bevölkerung, wogegen das *gentile Vindonius* (9—11) zweien Municipalfunktionären bzw. einer angesehenen Frau angehört, und daß dieser Name am meisten zwischen *Celeia* und *Iuenna* vorkommt (Abb. 1). Beide Tatsachen — hohe Stellung der Personen und engste geographische Verbreitung des Namens — wären zur Bekräftigung der Vermutung heranzuziehen, daß nämlich die *Vindonii* den norischen Stammesmagnaten bei-

zurechnen sind und eben deshalb auch römischerseits sogleich nach der Annexion mit dem Bürgerrechte privilegiert wurden. Was die drei in Pannonien vorkommenden Träger des Namens *Vindon-* anlangt, so ist hervorzuheben, daß einer von diesen gewiß aus *Noricum* stammt (CIL III 15151), der zweite wahrscheinlich (CIL III 10362), während der dritte (CIL III 11044) zu sehr mangelhaft bezeichnet ist um dessen Herkunft zu beurteilen. Ob der *vicus Vindonianus* (12) mit den norischen *Vindonii* irgendwie in Beziehung steht (was durchaus möglich wäre und womit auch der Text der Inschrift nicht im Widerspruch stünde) müßte erst eine genaue diesbezügliche Studie klarstellen.

Von den übrigen Namensgruppen mit dem Stamme *Vind-* sollen nur kurz einige erzielten Resultate angeführt werden. Das keltische *cognomen Vindex* (13–16) wird — nach CIL III — hauptsächlich von Militärpersonen getragen, woraus zu schließen ist, daß es sich größtenteils um aus Gallien stammendes Namen- und Personen-material handelt. Einerseits interessant, andererseits aber logisch ist die Tatsache, daß der Name im *Noricum* überhaupt nicht vorkommt (15 a). Die Gruppe *Vinda*, *Vindius*, *Vindilus* (17, 18) liegt — dem Groß nach zu urteilen — zwischen *Teurnia* und dem *Arrabo* (Abb. 2); die Gruppe *Vindemius*, *-a*, *-ator* (20, 21) findet sich nur zwischen Split und Kotor in Dalmatien (Abb. 3).

Der unzweifelhaft keltischer Name *Successus* ist in größerer Zahl nur im *Noricum* (24–30) und in Nord-Italien (31–38) anzutreffen, doch sind beide Gruppen auseinander zu halten. Während die norische Gruppe, die sich im Raume *Celeia*—*Virunum*—*Solva* verdichtet (Abb. 4), aus freier peregriner Bevölkerung mit größerem Familienkreis besteht, ist die norditalienische (Abb. 5) gleichmäßig nach Verwaltungszentren verteilt. Die dortigen *Successi* sind größtenteils ausgewurzelt, ohne Familienangehörige und fast bis zu $\frac{2}{3}$ der libertinen bzw. servilen Schicht beizuzählen. Es folgt daraus logisch, daß die Leute — was zufälligerweise am beliebten Namen *Successus* illustriert wird — in großer Zahl auch *in statu servitutis* aus *Noricum* über *Aquileia* nach Nord-Italien bzw. auch in *transmarinae provinciae* kamen und verkauft wurden. Sporadisch erscheint nämlich der Name so zu sagen überall, aber meistens in der niedrigsten sozialen Schicht (39, 40).

Was den Namen *Ingenuus*, *-a* anlangt, so kann man einerseits aus der Inschrift, die in Dračevo bei Skopje gefunden wurde (41), und andererseits aus dem juristischen Satz *ingenui sunt qui liberi nati sunt* (42) ausgehend leicht zur Idee kommen, daß dies ein beliebtes *cognomen* gerade im Kreise der *cives novi* war. Die Analyse bestätigt dies, sie zeigt aber überdies, daß es gerade im *Noricum* rund um $\frac{3}{4}$ mehr *Ingenui* gab als in anderen illyrischen Provinzen und sogar um $\frac{1}{4}$ mehr als im ganzen Bereiche des CIL V (44–47). Diese Tatsache (wie im slov. Text ausführlicher begründet) spricht einerseits für die größere Zahl der Neubürger in dieser privilegierten Provinz, andererseits aber hebt sie die Romanisierungszentren und die relativ mehr romanisierten Gebiete hervor (Abb. 6).